

Despite the periods of financial difficulty, technical expenses, technological and methodological problems in agricultural uses of marshy soils, M.N. Shevchenko (on the achievements of predecessors and thanks to his own organizational skills and profound professional knowledge) could overcome major obstacles and organize activities of the institution as a scientific cell, its achievements have become classics for farming in the fertile wetlands. These results have been widely implemented in scientific practice, and copper micronutrient fertilizers are mandatory component of plants power supply of on this type of Ukrainian soils. Subsequently, the study was expanded by other trace elements: zinc, boron, molybdenum. M.N. Shevchenko substantiated norms and doses of these microelements, found their interactions with mineral fertilizers, physiological importance as catalysts that accelerate biochemical and physiological processes.

The analysis of patterns of experiments that were developed by Mykola N. Shevchenko in 1930 are observed. As a result of careful observance of techniques during re-consolidation of received data, verified scientific advice were given to agriculture in marsh soils of Ukraine.

Main lines of investigations of the station are the development of scientific and reasonable structure of sown areas, crop rotation, fertilizing systems, means of cultivation and plant protection from weeds, pests, diseases and etc. It should also be noted effective results of working methods and ways of improving the efficiency of open drainage network and various types of drainage.

The correctness of the scientific approaches, worked by Panfily Marsh Research Station, repeatedly the life confirmed. Valuable results of these investigations are widely implemented in practice, for example in the design of many drainage networks of Forest Steppe of Ukraine, namely in the floodplains – Irpin, Trubizh, Nedra, Karan.

Mykola N. Shevchenko is a leader in agricultural science of mastering and agricultural use of marsh soils with outstanding scientists who worked in research institution in different periods, namely: M. Tyulenyev (1889–1969), A. Yangol (1903–1983), A. Beskrovny (born in 1919), I. Slyusar (born in 1939).

Keywords: Panfily Experimental Station, Mykola Nychyporovych Shevchenko, agricultural use of wetlands, history, agricultural science.

До редакції надійшла 14.10.2014.

УДК 63.001.5(477)(«1939–1945»)

© Олена Корзун
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕВАКУАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ В ЦИХ УМОВАХ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В роботі досліджуються особливості евакуації сільськогосподарських науково-дослідних установ та їх діяльність в цих умовах в роки Другої світової війни, зокрема труднощі з переміщенням та збереженням експериментальної бази, племінної худоби. Досліджено, що евакуаційна кампанія щодо вказаних установ організованістю, узгодженістю дій, пріоритетним фінансуванням не відзначалась. Вся відповідальність по переміщенню та налагодженню роботи на місцях покладалась на керівників цих закладів та їх організаторські здібності. Доведено, що результати евакуації науково-дослідних установ у певній мірі можна назвати суперечливими. Неоднозначна і доля установ, які не встигли евакуюватись.

Ключові слова: евакуація, Друга світова війна, науково-дослідні установи, сільськогосподарська дослідна справа, аграрний сектор.

Українські землі посідали важливе місце в геостратегічних розрахунках радянської і німецької тоталітарних систем, їх диктаторів Й. Сталіна й А. Гітлера. Сама залежність воюючих сторін від українських промислових, сільськогосподарських, людських ресурсів зумовила вкрай безкомпромісний, жорсткий характер бойових дій на території УРСР.

Війна гостро поставила питання про найповніше використання всіх сільськогосподарсь-

ких ресурсів для забезпечення потреб країни і фронту продовольством, промисловість технічною сировиною. Реалізація завдань щодо максимальної мобілізації сільськогосподарських ресурсів УРСР проходила в надзвичайно складних умовах. В армію було призвано багато спеціалістів сільського господарства. На фронт відправлено значну кількість сільськогосподарської техніки і тяглової сили. Стратегічно важливою складовою галузі в

ході війни стало її науково-освітнє забезпечення, адже завданням сільськогосподарських дослідних установ є розробка ефективних шляхів ведення аграрного сектору економіки. Радянська влада намагалась максимально більшу кількість інституцій евакуювати і налагодити ефективну роботу у глибокому тилу.

Досі поза увагою вчених лишається вивчення особливостей евакуації сільськогосподарських науково-дослідних установ та всебічний аналіз їх діяльності в цих умовах в роки Другої світової війни. Радянські вчені розглядали проблеми евакуації в рамках загальної перебудови народного господарства Радянського Союзу на воєнний лад, однак були позначені відвертою заідеологізованістю та цинічною кон'юнктурщиною. Адже намагались оминати аналіз невдач евакуаційної кампанії, всю увагу звертали у висвітленні питань на важку промисловість, на передислокацію якої було скеровано всі зусилля країни. Сучасні українські вчені на незаангажованих позиціях висвітлюють евакуаційну кампанію, однак доля науково-дослідних установ аграрного сектору оминається [1].

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей евакуації сільськогосподарських науково-дослідних установ УРСР та їх діяльність в цих умовах у 1941–1943 рр.

В довоєнний період науково-дослідне забезпечення сільського господарства УРСР складалося з 15 інститутів, 34 науково-дослідних станцій, 16 дослідних полів та 62 опорних пунктів, працювала низка сільськогосподарських учбових кафедр в університетах й інститутах Наркомату освіти УРСР. Проблеми аграрної науки розглядалися в межах Академії наук УРСР у Відділі біологічних наук (Інститут ботаніки, Інститут зообіології та ін.) [5, арк. 18–19 (зв.); 6, арк. 363–370.]. Ця мережа мала потужну лабораторну та дослідну базу, яку обслуговувало 520 осіб старших наукових співробітників з бюджетом більше 17 млн. крб. [6, арк. 380–400].

Після нападу німецько-фашистських загарбників та з початком окупації українських земель почався процес евакуації промислового потенціалу, що стало однією з найдраматичніших сторінок війни. Варто зазначити, що як такого терміну «евакуація» у мобілізаційних планах на випадок війни просто не існувало, а розмови про це прирівнювались до «пособництва» буржуазній пропаганді [4]. Не існувало розробленого на рівні міністерств плану евакуації на випадок масштабної війни на території СРСР. Це пояснює, чому даний

процес у ряді регіонів країни, особливо в Західній Україні та Правобережжі проходив стихійно. Згідно Постанови ЦК ВКП(б) від 27 червня 1941 р. першочерговій евакуації підлягало майно найважливіших промислових підприємств, сировинні ресурси й продовольство та інші цінності, що мали державне значення. Керівництво УРСР створило за зразком загальносоюзної комісією для евакуації на чолі з Д. Жилою, заступником голови РНК УРСР і лише 30 липня 1941 р. було ухвалено мобілізаційний план розвитку народного господарства, який вимагав постійного корегування в зв'язку із невтішною військовою ситуацією.

З усіх галузей природничої науки сільськогосподарський напрямок в ході війни опинився в особливому становищі, адже більшість цих наукових установ тісно пов'язані із досліджуваною місцевістю і науково-дослідна робота не могла бути повністю припинена та евакуйована. Тому цей процес носив вибірковий характер. Крім того, швидке просування ворога не дало можливості налагодити евакуацію того, що можна було вивезти: спеціалістів, обладнання, племінний та насінневий фонд. Зовсім не торкнувшись інституцій Західної України та Правобережжя, лише частково були евакуйовані інститути Києва, більшою мірою Харкова та Дніпропетровська. Для оперативної організації процесу в керівному складі мережі сільськогосподарських дослідних установ відбулись кадрові зміни. Новопризначеними директорами стали: Український науково-дослідний інститут (далі УНДІ) зернового господарства ім. В.В. Куйбишева (м. Дніпропетровськ) А.І. Задонцев, УНДІ механізації сільського господарства О.Г. Глікберг, УНДІ тваринництва І.А. Даниленко, УНДІ експериментальної ветеринарії І.А. Артюх, УНДІ станції птахівництва М.В. Дахновський, Експериментальної селекційно-племінної бази «Борки» УНДІ станції птахівництва І.О. Давидов, УНДІ станції бджільництва І.К. Любченко, Мелітопольської НДІ станції плодівництва О.Т. Сидоренко та Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки І.Ф. Михайлова [7, арк. 109, 223–225, 229, 266; 8, арк. 217].

Наукові працівники, згідно урядових розпоряджень, активно займались евакуацією обладнання науково-дослідних інститутів, станцій, лабораторій у тиліві райони СРСР. Адже уряд СРСР надавав розвитку сільського господарства великого значення в умовах війни та поставив перед галуззю завдання по збільшенню врожайності зернових, технічних, овочевих

культур і картоплі, покращення методів боротьби з бур'янами та сільськогосподарськими шкідниками, максимальному збільшенню посівних площ в тилкових районах, насамперед, у районах Поволжя, Уралу, Сибіру, Середньої Азії і Казахстану. Саме в ці райони були здебільшого евакуйовані науково-дослідні установи з України. Більша частина науково-дослідних установ аграрного сектору перевезена до Саратовської області. Сюди перемістили цінне обладнання, наукові роботи і основний штат співробітників УНДІ зернового господарства (Днепропетровськ), УНДІ соціалістичного землеробства (Київ), НДІ плодівництва, УНДІ механізації сільського господарства, УНДІ експериментальної ветеринарії та УНДІ тваринництва, УНДІ лісомеліорації. Науково-дослідні станції птахівництва, Мерефську і Сталінську овоче-картопляні станції, працівників та архів Ерастівського дослідного поля перевезено до м. Енгельс [9, арк. 17–18]. Дослідні поля і опорні пункти направлялися відповідно до розташування інститутів, яким вони підпорядковувалися. Ті, які не встигали евакуйовувати, намагались руйнувати, аби вони не достались ворогові. Тому значна частина майна була втрачена в ході евакуаційної операції та швидкого просування ворога територією країни.

Однак, як видно зі звітів про роботу науково-дослідних установ аграрної галузі, більшість з них у тяжкі роки воєнного лихоліття, незважаючи на скрутні матеріально-технічні умови, не припиняла своєї діяльності. Отримавши вагому допомогу з боку місцевих органів влади та організацій, існуючи на кошти Народного комісаріату земельних справ УРСР, вони продовжували виконувати науково-дослідну та науково-практичну тематику та коригували її в залежності від поточних потреб. Хоча розпорошеність майна та співробітників не давали в повному обсязі розгорнути роботу науковцям-аграріям. Так, частина устаткування УНДІ експериментальної ветеринарії була передана ветеринарній службі Південно-Західного фронту, частина архівної документації (дослідження щодо хвороби Ауески) опинилася у Фрунзенському сільськогосподарському інституті [10, арк. 18–19 (зв.); 6, арк. 363–370.], 42 ящики, що прямували до м. Свердловська доправлені були тільки до Сталінграда, а згодом були втрачені. Війна розкидала й співробітників цього інституту. Старший науковий співробітник І.М. Гладенко виїхав до Узбекистану, де очолив ветеринарний лазарет дивізії у м. Самарканді; частина співробітників опини-

лась у Ворошиловградській та Сталінградській областях, згодом доправлялись до основного місця евакуації інституту – м. Саратова, і розмістилась на базі Саратовської науково-дослідної ветеринарної станції, користуючись лабораторією евакуйованої туди Харківської біофабрики [11, арк. 83]. М.Й. Середа виїхав до Кузьмінок Ухтомського району Московської області, де розміщувався Всесоюзний НДІ експериментальної ветеринарії, куди згодом з вересня 1942 р. було перебазовано і весь інститут [8, арк. 229].

Ситуацію ускладнювала мобілізація до радянських Збройних сил значної кількості кваліфікованих кадрів. Звиклі до надмірного контролю центру, керівники постали перед необхідністю ухвалювати без зайвих зволікань та узгоджень важливі рішення, домагатися їхнього виконання і відповідати за наслідки. Війна посилила роль адміністративних засобів управління й водночас примушувала керівників виявляти ініціативу, винахідливість, розпорядливість та інші якості, які майже не культивувались бюрократичною системою у довоєнний час. Саме директору УНДІ механізації сільського господарства при розгляді діяльності установи інкримінували «недопустиму бездіяльність та безгосподарність при виборі місця для розміщення» інституту після евакуації, в результаті чого було непродуктивно згаяно час тощо [9, арк. 74–77]. Адже евакуація інституту до м. Саратова проходила з 22 вересня 1941 р. по 15 лютого 1942 р. Згідно звіту, апаратура, машини та інвентар були вивезені лише на 18%, архівні матеріали – 2,5%, господарський інвентар – 32%, трактори – 62%, сільгоспмашини, паливо, мінеральні добрива та бібліотека були повністю залишені [13, арк. 66–67]. Спочатку інститут не мав місця для робіт, господарство якого було розкидано по різних установах: трактори – в радгоспі «Ударник» поблизу Саратова, молочна ферма – у Зерновому інституті, апаратура у самому місті. З серпня 1942 р. інститут переїжджає до Первомайського радгоспу Дергачовського району області, а з жовтня він сконцентрований на базі ремонтної майстерні МТС с. «Стройгаз», де нарешті зумів організувати науково-дослідну роботу. Однак, незважаючи на задовільні матеріально-технічні умови, інститут був віддалений від великих центрів та залізничних шляхів, що утруднювало зв'язок з іншими науковими закладами, користуванням бібліотеками та лабораторіями.

Складна ситуація залишалась і у УНДІ тваринництва, лабораторія якого розмістилась

в Санбаклабораторії м. Енгельса. Не маючи окремої господарської бази, інститут змушений був тримати своє племінне дослідне стадо в Енгельському навчальному господарстві № 2 Саратовського сільськогосподарського інституту. Тому завданням «мінімум», яке ставилось перед установою, було збереження та правильне використання евакуйованого племінного поголів'я [2]. Однак, зважаючи на вдалі результати діяльності в евакуації, ця дослідна установа зуміла не тільки відновити свою структуру, налагодити роботу з усіма евакуйованими з УРСР Держплемрозплідниками, і головне зберегла поголів'я власного дослідного стада, але й подвоїла його, тим самим частково забезпечивши племінним молодняком звільнені райони УРСР.

Організація переміщення, розміщення та утримання тварин в нових умовах становила найбільші складнощі під час евакуаційної кампанії для тваринників. Тому важливість цього завдання підкреслювалась спеціальним розпорядженням Раднаркому СРСР від 9.02.1941 р. Умови війни часто не давали провести цю кампанію вдало. Так, аналізуючи звіти УНДІ птахівництва, видно, що переїзд відбувався в складних осінніх умовах, повільними темпами, тому кінцевого пункту (Заволжя Краснокутського р-ну Саратовської обл.) не встигли досягти за наміченими строками. Тварин було розміщено по трьох базах: птахи на Поворинській птахофабриці, рогату худобу в с. Елань, лише коней встигли перегнати до с. Заволжжя, однак, не маючи там бази для зимівлі повернули до с. Елань. Вже у липні 1942 р. господарство вимушене знову евакуюватись і всі роботи та витрати по створенню кормової бази залишились безрезультатними для господарства, яке перемістилось у Красноярський район Саратовської області. Тільки у грудні 1942 р. в с. Раскатове все поголів'я було зібрано в одному місці. За 1941–1942 рр. господарство інституту мало значні втрати тварин через низку причин: розміщення у невідготовлених приміщеннях та під навісами, відсутність запасу кормів, заготівля яких була можлива тільки на кілька днів та у вельми обмеженому наборі; тварини поставлені на зимівлю виснажені та хворі. Як наслідок, лише птахів було втрачено більше 50%. За відсутності нормальних умов для вирощування відзначалась і погана репродукція, яка у 1943 р. становила лише 55% [11, арк. 101–102]. Подібна ситуація згадується і у звітах УНДІ тваринництва, які проводили обстеження племрозплідників УРСР після евакуації, де виявлено майже повну втрату миргородської по-

роди свиней та окремих порід ВРХ (шведської, симентальської та червоної української) [14, арк. 30–31]. Колосальними зусиллями інститут зумів організувати успішну репродукцію цих порід, взявши їх під особливий нагляд та контроль лише наприкінці 1943 р. [14, арк. 51–52].

Окрім важких матеріальних умов кількості етапної евакуації, ускладнювало роботу науковцям-тваринникам ще й неузгодженість дій різних гілок влади. Цей процес яскраво ілюструють звіти УНДІ станції птахівництва, яка після першої хвилі евакуації, хоча й надто затяжної (від жовтня 1941 р. до березня 1942 р.), розмістилась на птахофермі «Павлівка» Грибалівського району Воронежської області, зуміла налагодити ефективну репродукцію (виведено 3600 голів селекційного молодняка). Однак більша частина поголів'я (2 тис. голів 26 порід) за розпорядженням голови Наркомрадгоспів РРФСР вилучена та розпорошена по мережі радгоспів НКСГ РРФСР, не зважаючи на протести як працівників станції, інституту, так і Наркомзема УРСР [15, арк. 96]. Так було зірвано проведення дослідної теми станції, яка втратила можливість провести оцінку якісних характеристик нащадків, що загальмувало дослідну роботу по селекції птиці на цілий рік. В ході другої хвилі евакуації станції, де кінцевою зупинкою визначалась птахоферма колгоспу «Червоний Жовтень» Красноярського району Саратовської області, і тривала 57 днів (листопад-грудень 1942 р.), більшість поголів'я птиці залишилась виснаженою, тому значна частина молодняка була втрачена [14, арк. 98–100].

Ситуація в агрономічному напрямку складалась теж невтішна, адже сама специфіка дослідної роботи, її прив'язка до місцевості, не дає можливості перебазуватись, бо означає припинення дослідів. Тому в ході евакуації мова йшла лише про вивезення матеріальних і людських ресурсів. Якщо інститути ще могли вивезти обладнання та людей, то їх експериментальні бази (дослідні станції та поля) залишились на окупованій території.

Найбільш організовано провів евакуаційну кампанію УНДІ зернового господарства ім. В. В. Куйбишева (Дніпропетровськ), який разом з підпорядкованою йому експериментальною базою (Синельниковська, Ерастівська та Олександрійська), Київською селекційно-овочево-картопляною станцією було вивезено у повному складі, з усім обладнанням та науковим матеріалом до м. Саратов та розміщено на території НДІ зернового господарства південного сходу країни [6, арк. 344–355; 16,

арк. 22–23]. Однак результати тогорічних дослідів було втрачено.

Яскраво ілюструє проблемність евакуації звіт Сталінської державної селекційної станції, де робоча та продуктивна худоба були відправлені перегонем до Сталінградської області, тракторний парк зі зразками насіннєвого матеріалу і лабораторним устаткуванням відправився своїм ходом, наукові працівники на конях везли колекцію елітного насіннєвого фонду й архів науково-дослідної документації станції. Прибувши до Старобельського дослідного поля, працівники станції весною 1942 р. розгорнули тут насіннєву роботу власним селекційним матеріалом (однорічні трави, городні культури), досліди з агротехніки. Однак з просуванням воєнної території країни, новий етап евакуації для станції розпочався вже 9.07.1942 р. та завершився невдало: весь тракторний парк, колекція насіннєвого та селекційного фонду, лабораторне обладнання та колектив спеціалістів потрапили в оточення, а все майно було втрачене.

Подібна ситуація склалась й у НДІ агролісомеліорації та лісового господарства. Більша частина працівників була мобілізована до лав Червоної Армії, матеріали залишились в евакуйованому Харкові та зазнали втрат. Особливо спустошеною була інститутська мережа дослідних станцій, зокрема, найбільша – Володимирська агролісомеліоративна, в якій не лишилось жодної вцілілої споруди, обладнання та матеріалів [3]. Звіти Цюрупинської НД станції виноградарства та освоєння дніпровських пісків [17, арк. 1–9] свідчать про те саме, адже відсутність персоналу, протягом окупації, призвела до повного занепаду установи, яку почали відновлювати у 1945–1947 рр.

Зберегти дослідну роботу вдалось там, де залишились працівники, котрі в складних умовах окупації, продовжували працювати. Як доповідав [18, арк. 82–86] у листопаді 1943 р. директор Мелітопільської науково-дослідної станції плідництва Касьянов, установа проводила роботи по 5 з 8 намічених ще у довоєнний період темах: вивчення найбільш пристосованих до умов посухи та морозів типів підщеп плодових дерев; системи обрізки та формування плодових дерев; найбільш ефективних заходів боротьби з шкідниками плодового саду;

найперспективніших сортів для степової зони України та виведення нових покращених сортів для цих умов росту; технологічна оцінка сортів плодових та ягідних рослин. У висновках звіту зазначалось, що експериментальна база станції повністю на вказаний момент відповідала вимогам подальшого проведення робіт по вивченню намічених наукових питань. Подібна робота проводилась і на Сквирському дослідному полі, яку очолив науковий співробітник станції І.Я. Магомет, що зумів не тільки зберегти цінні плодово-овочеві насадження, але й вивести низку нових сортів суниці, агрусу, помідорів, гороху, квасолі та кавунів [19, арк. 253].

Отже, науково-дослідні установи аграрного спрямування в ході евакуаційної кампанії опинились в особливій ситуації. З одного боку, питання збереження племінного поголів'я та елітного насіннєвого фонду, наукової документації щодо дослідної роботи та наукових кадрів надавалось згідно урядових документів стратегічне значення, адже у реаліях війни продовольче питання є вкрай актуальним. Використовуючи ресурси науково-дослідних установ, агропромисловий комплекс країни зумів би у короткі строки подолати втрати людських ресурсів, земельного, технічного, тваринного фондів тощо та налагодити ефективну роботу у тилкових районах. Однак, організованістю, узгодженістю дій, фінансуванню евакуаційна компанія щодо вказаних установ не відзначалась. Вся відповідальність щодо переміщення та налагодження роботи на місцях покладалась на керівників цих закладів та їх організаторські здібності. Результати евакуації науково-дослідних установ можна назвати й суперечливими. З одного боку, вдалося зберегти матеріальну базу сільськогосподарської дослідної справи. Збережене й розмножене в тилкових районах Радянського Союзу, вивезене з України елітне насіння, племінна худоба дали можливість швидко відновити в Україні насінництво зернових, овочевих та технічних культур, тваринництва галузь. Але, з іншого, у вирі війни було втрачено як приладдя, літературу, архіви, а головне, що інколи не можна було відновити, досліди. Неоднозначна і доля установ, які не встигли евакуюватись. У складних умовах окупації вони зберегли матеріальну базу від спустошення та руйнації, а закладені досліди від знищення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Корзун О.В. Наукове забезпечення сільського господарства УРСР в роки Другої світової війни: загальний огляд історіографії / О.В. Корзун // Наукові записки Вінницького державного педагогічного у-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наук. праць / заг. ред. Ю.А. Зінько. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2014. – Вип. 22. – С. 252–255.

2. Краткий отчет о научно-исследовательской работе Украинского научно-исследовательского института животноводства за 1931–1943 гг.: Труды / НКЗ УССР. УНИИ животноводства. Отв. за вып. И.А. Даниленко. – Х., 1944. – Вып. 10. – С. 4.
3. Научный отчет за 1944 год / НКЗ УССР. УНИИ агролесомелиорации и лесного хозяйства. – К.-Х.: Гос. издат. с.-х. лит.-ры УССР, 1945. – С. 3–4.
4. Пастушенко Т. Дорога на Схід: евакуаційна епопея / Т. Пастушенко // Україна в Другій світовій війні: погляд ХХІ ст. Історичні нариси у двох книгах. Кн. 2. / Інститут історії України; ред. кол. В.А. Смолій (голова), Г.В. Борзяк та ін. – К.: Наукова думка, 2011. – С. 495.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 27. – Оп. 18. – Т. 2. – Спр. 6262.
6. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 40.
7. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 1036.
8. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 1042.
9. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 1045.
10. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6261.
11. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6266.
12. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6264.
13. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6265.
14. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6265.
15. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Т. 2. – Спр. 6267.
16. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 43.
17. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6313.
18. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6280.
19. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 17. – Спр. 1063.

© Елена Корзун
(Киев)

ОСОБЕННОСТИ ЭВАКУАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ, ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЭТИХ УСЛОВИЯХ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В работе изучаются особенности эвакуации сельскохозяйственных научно-исследовательских учреждений, их деятельность в этих условиях в годы Второй мировой войны, в частности трудности с перемещением и сохранностью экспериментальной базы, племенного скота.

Исследовано, что эвакуационная кампания относительно рассмотренных учреждений организованностью, согласованностью действий, приоритетным финансированием не отличалась. Вся ответственность относительно перемещения та налаживания работы на местах возлагалась на руководителей научных институций, их организаторские способности. Доказано, что результаты эвакуации научно-исследовательских учреждений аграрного сектора можно назвать противоречивыми. Неоднозначна и судьба институций, которые не успели эвакуироваться.

Ключевые слова: эвакуация, Вторая мировая война, научно-исследовательские учреждения, сельскохозяйственное опытное дело, аграрный сектор.

© Olena Korzun
(Kyiv)

FEATURES OF EVACUATION OF AGRICULTURAL RESEARCH ESTABLISHMENTS AND THEIR ACTIVITY ARE IN THESE TERMS DURING OF THE SECOND WORLD WAR

The features of evacuation of agricultural research establishments and their activity are in-process investigated in these terms during of Second world war; in particular complications with moving and maintenance of experimental base, tribal cattle and others.

Research establishments of agrarian aspiration during an evacuation campaign appeared in the special situation. From one side, the question of maintenance of tribal population and elite seminal fund, scientific documentation in relation to an experience work and scientific shots was given in obediento governmental documents by a strategic value, in fact in realities of war a food question is extremely actual. Using the resources of research establishments, the agroindustrial complex of country would manage in short spaces to over come the losses of the human, technical, animal fund landed, and others like that and to put right effective work in rearward districts. However, by good organization, co-ordination of actions, to financing an evacuation company in relation to the indicated establishments was not marked. All responsibility in relation to moving and adjusting of work to the places depended

upon the leaders of these establishments and their organizational capabilities. The results of evacuation of research establishments in a certain measure can be named contradictory. From one side, it helped to save the material base of an agricultural experience business. It is stored and multiplied in the rearward districts of Soviet Union, elite seed taken out from Ukraine, tribal cattle gave an opportunity quickly to renew in Ukraine the seed-grower of, vegetable and technical grain-crops, stock-raising industry. But, from other, in the maelstrom of war it was lost as belonging, literature, archives, and main, that it was sometimes impossible to renew, experiments. Ambiguous and fate of establishments that did not have time to be evacuated. Arrival of new owners meant stopping of activity, devastation of material base and destruction of the stopped up experiments not always. In reality this was a chance to continue research, although for necessities already other country.

Keywords: evacuation, Second world war, research establishments, agricultural experience research, agrarian sector.

До редакції надійшла 9.10.2014.

УДК 94:[001.32:621.791](477–25) (092) «1950/2000»

© *Олександр Літвінов*
(*Переяслав-Хмельницький*)

ВНЕСОК УЧЕНИХ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ ІМ. Є.О. ПАТОНА В РОЗВИТОК ЗВАРЮВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

У статті проаналізовані розробки вчених Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, який став найбільшим в світі науковим центром в галузі зварювання та спеціальної електрометалургії в другій половині ХХ ст. Описано нові технології електрозварювання, які першочергово застосовувалися у виготовленні атомних реакторів, хімічних апаратів, вузлів ракет і літаків, електронного обладнання та іншої новітньої техніки.

Ключові слова: Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, зварювальні технології, електрометалургійне виробництво, зварні конструкції, інженерні центри.

У другій половині ХХ ст. в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона (далі – ІЕЗ) темпи створення нових технологій зварювання помітно зросли. Дослідження фізико-металургійних процесів при зварюванні, наплавленні, напиленні, переплаву та інших споріднених технологій дали початок новим науковомістким напрямкам розвитку техніки. В арсеналі виробничників з'явилися нові джерела енергії: електронний, лазерний і світловий промені, дугова плазма; освоєні енергія вибуху, магнітно-імпульсна енергія, енергія тертя, явища дифузії; вперше в світі розроблено мікроплазмове зварювання різнополярними імпульсами. Були поліпшені зварювальні матеріали, удосконалено обладнання. Нові технології першочергово застосовувалися у виготовленні атомних реакторів, хімічних апаратів, вузлів ракет і літаків, електронного обладнання та іншої новітньої техніки. Роботи світового рівня виконані в галузі створення прогресивних зварювальних матеріалів: агломерованих флюсів, порошкових дротів, високоякісних електродів, що застосовуються для виготовлення кульових резервуарів, з'єднань труб на трасах, будівельних конструкцій відповідального призначення та інші. Були виконані багатопланові дослідження

теплофізичних і металургійних процесів зварювання, міцності зварних з'єднань, створено банки даних, декілька тисяч одиниць обладнання. За технологіями інституту зварюють, наплавляють, паяють, напилюють вироби товщиною від часток міліметрів до декількох метрів майже з усіх металів, кераміки та інших матеріалів; сфера застосування зварювання і споріднених технологій розширилась від ювелірної промисловості і медицини, до авіаційно-космічної техніки і багатокілометрових нафтопроводів [2; 3].

З метою освоєння гідросфери у 1965 р. започатковано нову технологію зварювання під водою – спеціальними порошковими дротами апаратами, що витримують підвищений тиск. Упродовж сорока років ведуться науково-дослідні і прикладні роботи зі зварювання в космосі; ІЕЗ є визнаним в світі науково-дослідницьким центром по цій проблемі. У 1969 р. на борту корабля «Союз–6» вперше у світі В. Кубасов і В. Шонін здійснили експерименти зі зварювання на установці «Вулкан», яку розробили в ІЕЗ. У 1984 р. проведений експеримент за бортом орбітальної станції у відкритому космосі, у цьому експерименті космонавти С.С. Савицька і В.А. Джанібєков уперше працювали у відкритому